

Maria Magdalena Grzelak*
Elżbieta Roszko-Wójtowicz**

SYSTEM EDUKACJI W POLSCE – WYBRANE PROBLEMY

WPROWADZENIE

Edukacja jest jednym z najważniejszych czynników wzrostu gospodarczego. Determinuje rozwój społeczeństwa przez rozwój kapitału ludzkiego, jest podstawą gospodarki opartej na wiedzy. Obejmuje wszelkie formy rozwoju, kształcenia oraz uczestnictwa w kulturze. Może być realizowana zarówno przez kształcenie formalne, jak i nieformalne.

Rozwój edukacji jest ważnym postulatem polityki państwa oraz Unii Europejskiej. Odkąd zdano sobie sprawę z kluczowości tego zjawiska, poczyniono wiele działań na rzecz poprawy jakości kształcenia oraz wzrostu innowacyjności. Polityka Unii, skoncentrowana na wyrównaniu szans między wszystkimi państwami Wspólnoty, tworzy warunki sprzyjające rozwojowi edukacji, delegując do państw odpowiednie środki zarówno finansowe, jak i intelektualne. Wspiera mobilność edukacyjną, tworzy programy wspierające, których realizacja jest nastawiona na poprawę jakości świadczonych usług edukacyjnych we wszystkich krajach Unii.

Głównym celem artykułu jest omówienie roli i znaczenia systemu edukacji we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem aktualnej sytuacji w Polsce.

Niniejszy artykuł ma charakter faktograficzny, zawiera przegląd aktualnych dokumentów krajowych i europejskich traktujących o systemie edu-

* Maria M. Grzelak – dr hab., profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, mgrzel@wp.pl

** Elżbieta Roszko-Wójtowicz – dr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, eroszko33@gmail.com

kacji. Ponadto, jedna z części poświęcona jest prezentacji i analizie danych statystycznych. Wykorzystane dane ilościowe pozwoliły na ukazanie sytuacji polskiego systemu edukacji na tle pozostałych państw członkowskich. Artykuł stanowi część cyklu, jaki autorki przygotowują na temat systemu edukacji w Polsce i UE, ze szczególnym uwzględnieniem wszechstronnej analizy danych statystycznych. Inspirację dla podejmowanego tematu stanowi obowiązująca w krajach członkowskich strategia „Europa 2020”, jak również liczne zmiany w systemie edukacji, jakie zapowiada polski rząd.

1. ISTOTA EDUKACJI

1.1. Kontekst definicyjny / znaczenie pojęcia

Termin „edukacja” z języka łacińskiego *educatio* znaczy wychowanie. Na gruncie literatury odnajdujemy wiele definicji pojęcia „edukacja”. W artykule zostaną omówione te, które mają szczególne znaczenie dla podejmowanego w pracy tematu. W tym punkcie jednak szczególny nacisk położony zostanie na podział systemu edukacji ze względu na formę oraz instytucje sprawcze oraz obecność systemu edukacji w strategicznych dokumentach Komisji Europejskiej.

W. Okoń edukację tłumaczy jako wszystkie procesy, które mają na celu wpływanie na ludzi, zmienianie ich, szczególnie odnosi się to do młodzieży oraz najmłodszych dzieci. Znaczenie tego terminu jest, według autora, bardzo różnorodne. Jedni utożsamiają edukację z wychowaniem, inni z wykształceniem. Obecnie popularny staje się pogląd, że w tym jednym słowie zawierają się procesy i działania z obu tych dziedzin¹.

Nieco inną definicję edukacji podaje R. Szarfenberg. Według autora:

„edukacja to proces przekazywania z pokolenia na pokolenie dziedzictwa kulturowego (wiedzy, umiejętności, systemów wartości itd.) określonej społeczności za pośrednictwem specyficznej instytucji społecznej, jaką jest szkoła”².

¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 84.

² R. Szarfenberg, *Kwestia edukacyjna*, [w:] A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Księżopolski (red.), *Polityka Społeczna. Materiały do studiowania*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1998, s. 149.

Wskazuje się tutaj szkołę jako nośnik i sprawcę zmian w człowieku, jego poglądach i zachowaniu.

Bliską tej teorii definicję edukacji zaproponował również Z. Kwieciński. Autor twierdzi, że przez edukację można rozumieć:

„procesy i oddziaływania, które przyczyniają się do rozwoju człowieka (w tym jego własny wysiłek) lub efekty tych procesów albo ogół instytucji i praktyk społecznych mających na celu oświatę, wychowanie, przystosowanie czy edukowanie”³.

Dla wszystkich przedstawionych definicji pojęcia „edukacja” można zaprezentować jedno ogólne podsumowanie wysunięte przez S. Golinowską:

„Edukacja staje się jednym z ważniejszych, jeśli nie najważniejszym wyzwaniem przyszłości dla polskiego społeczeństwa i państwa”.

Autorka zwraca uwagę na dwutorowe znaczenie edukacji: ekonomiczne oraz ludzkie. Według teorii *kapitału ludzkiego* to człowiek jest główną determinantą rozwoju gospodarczego. Wiedza, umiejętności oraz indywidualne cechy pracownika tworzą najcenniejszy element przedsiębiorstwa. Wiedza, również jako katalizator umiejętności i świadomości ludzkiej, wpływa na wybory i realizację celów stawianych sobie indywidualnie przez członków społeczeństwa⁴.

Ważne, poza właściwym rozumieniem pojęcia „edukacja”, jest rozróżnienie ze względu na formę oraz instytucje sprawcze. Oczywiście jest, że szkoła to podstawowe miejsce, w którym obywatel zdobywa wiedzę. Rola tej instytucji w edukowaniu społeczeństwa jest bezsprzecznie duża. Szkoła, jako główna instytucja sprawcza, stanowi gwarancję nabycia podstawowej wiedzy oraz umiejętności. Coraz częściej podkreśla się jednak rolę całego społeczeństwa w kształtowaniu umiejętności poznawczych oraz społecznych.

„Wiedza i umiejętności zdobyte w procesie formalnej edukacji mogą przekształcić się w kompetencje tylko wtedy, kiedy zostaną przeniesione na grunt nieformalny”⁵.

³ Z. Kwieciński, *Zmiana, rozwój i postęp w świadomości podmiotów edukacji. Wstęp do badań*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, Warszawa 1990, nr 4., s. 100.

⁴ S. Golinowska, *Polityka społeczna – koncepcje – instytucje – koszty*, Poltext, Warszawa 2000, s. 119.

⁵ Komisja Europejska, *Kompetencje Kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Eurydice, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2005, s. 18; http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=502

Komisja Europejska wyróżnia więc dwa podstawowe typy edukacji:

- edukację formalną (kształcenie formalne),
- edukację nieformalną (kształcenie nieformalne)⁶.

Edukacja formalna odbywa się w szkole, podczas studiów, w ramach różnego typu szkoleń oraz kursów⁷. Szkoła to:

„instytucja oświatowo-wychowawcza zajmująca się kształceniem i wychowaniem dzieci, młodzieży i dorosłych, stosownie do przyjętych w danym społeczeństwie celów i zadań oraz koncepcji oświatowo-wychowawczych i programów; osiągnięciu tych celów służy odpowiednio wykształcona kadra pedagogiczna, nadzór oświatowy, baza lokalowa i wyposażenie oraz zabezpieczenie budżetowe ze skarbu państwa, samorządów lokalnych lub innych źródeł”⁸.

Szkoła jako podstawowa jednostka w przekazywaniu wiedzy jest bezsprzecznie pierwszym etapem w kształtowaniu się charakteru oraz personalnych umiejętności człowieka. Edukacja formalna realizowana jest zarówno przez obowiązek szkolny, jak i w późniejszym etapie świadomą, indywidualną decyzję jednostki. Etap podstawowy, tj. obowiązek szkolny, realizowany jest w Polsce na podstawie *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*. Mówi ona, że:

„Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat, oraz trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia”⁹.

W całej Unii Europejskiej liczba obowiązkowych lat nauki wynosi pomiędzy 9 a 13 lat. Dzieci zaczynają uczęszczać do szkoły w wieku 5–7 lat, z wyjątkiem młodych obywateli Luksemburga i Irlandii Północnej, gdzie kształcenie rozpoczyna się w wieku lat 4¹⁰.

Edukacja nieformalna to proces nauki i zdobywania umiejętności przez doświadczenie i wpływ otoczenia. Jest to niezamierzony proces zdobywania

⁶ *Ibidem*, s. 18–20

⁷ D. Daniluk, *Proces uczenia się*, www.nauka.kn.org.pl [dostęp: 03.02.2016].

⁸ W. Okoń, *Nowy słownik...*, *op. cit.*, s. 383.

⁹ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Art. 15., s. 61–66, (Dz.U. 1991 nr 95, poz. 425). <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425> [dostęp: 28.06.2016]

¹⁰ A. Smoczyńska (red.), *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2005, s. 18.

wiedzy, odbywający się przez praktykę i trwający całe życie¹¹. Ta forma edukacji niewątpliwie odgrywa rolę uzupełniającą wobec edukacji formalnej. Szkoły realizujące obowiązek szkolny są tak samo ważne w obu wymienionych typach edukacji. Interakcje zachodzące między uczniami, sytuacje poza lekcjami są źródłem zdobywania wiedzy tak samo ważnej, jak tej realizowanej w programach nauczania. Wiele z indywidualnych cech uczniów kształtuje się przez zajęcia realizowane poza lekcjami, podczas zajęć dodatkowych.

Rodzina, dom oraz środowisko są to główne pola zdobywania kompetencji nieformalnych. Wpływ rodziców na dziecko, przekazywane i utrwalane w domu zachowania są źródłem kształtowania się odpowiednich postaw społecznych. Środowisko oraz otoczenie innych osób kształtuje umiejętności współpracy, współzawodnictwa, wytrwałości. Kształcenie nieformalne uzależnione jest w największej mierze od kompetencji indywidualnych jednostki. To uczący sam decyduje, jak i w jakim stopniu będzie czerpał z otaczającego go świata, swoich doświadczeń i przeżyć. Nie da się na nikim wymusić realizacji tej formy edukacji, ale też nie da się nikogo tej edukacji pozbawić.

„Można zaryzykować stwierdzenie, że jeśli chodzi o rozwój kompetencji osobistych i społecznych, kształcenie nieformalne posiada większe możliwości niż edukacja formalna”¹².

1.2. Edukacja w dokumentach Unii Europejskiej

Wszystkie kraje należące do Unii Europejskiej same ustalają swoją politykę edukacyjną, treści kształcenia i szkoleń. Nie istnieje w tym zakresie wspólna polityka państw członkowskich. Mimo odmiennych systemów edukacji, Unia Europejska wspiera państwa członkowskie, dąży do zrównania poziomu edukacji we wszystkich krajach. Unia pełni funkcję pomocową, doradczą, wyznacza wspólne cele i wyzwania dla polityki oświatowej¹³.

Pierwsze wzmianki o polityce edukacyjnej zostały zawarte już w roku 1957 w **Traktatach Rzymskich**. Ówczesnie politycy, grupy decydentów skupiały się

¹¹ D. Daniluk, *Proces...*, *op. cit.*

¹² A. Smoczyńska, *Kompetencje kluczowe...*, *op. cit.*, s. 20–21.

¹³ Por. Rada Unii Europejskiej, Konkluzje Rady z dnia 12 maja 2009 r. w sprawie strategicznych ram Europejskiej współpracy w dziedzinie kształcenia i szkolenia („ET 2020”), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2009/C 119/02), 28.05.2009, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=EN) [dostęp: 04.02.2016]; Komisja Europejska, Kształcenie i szkolenie, *Ramy strategiczne w dziedzinie kształcenia i szkolenia do 2020 r.*, http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/index_pl.htm [dostęp: 04.02.2016].

na innych priorytetach, w tym przede wszystkim na aspektach gospodarczych, dlatego pierwsze zapisy dotyczące edukacji są bardzo lakoniczne i dotyczą jedynie „potrzeby ustalenia wspólnej polityki w dziedzinie szkolenia i doskonalenia zawodowego”¹⁴.

Na przestrzeni lat Unia Europejska w wydawanych przez siebie dokumentach, traktatach, rozporządzeniach wykazywała mniejsze, bądź większe zainteresowanie tematem wspólnej polityki edukacyjnej. Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze decyzje i regulacje podjęte przez Unię w tej sprawie.

Traktat o Unii Europejskiej, zwany dalej Traktatem z Maastricht, został podpisany 7 lutego 1992 r. przez 12 państw członkowskich¹⁵. Traktat reguluje, że:

„Wspólnota przyczynia się do rozwoju edukacji o wysokiej jakości, poprzez zachęcanie do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli jest to niezbędne, poprzez wspieranie i uzupełnianie ich działalności, w pełni szanując odpowiedzialność Państw Członkowskich za treść nauczania i organizację systemów edukacyjnych, jak również ich różnorodność kulturową i językową”¹⁶.

Podpisanie owego traktatu to bardzo ważne wydarzenie w historii istnienia Unii Europejskiej. Wprowadzone zostały trzy filary prawne, na których do dzisiaj opiera się działanie Unii Europejskiej. Dla edukacji również był to przełomowy akt prawny¹⁷. Stwierdza bowiem pozostawienie kompetencji w tej sferze Państwom Członkowskim, deklarując zarazem pomoc we współpracy oraz realizacji wspólnych celów. Do tych najważniejszych Traktat zalicza zacieśnianie współpracy pomiędzy ośrodkami naukowymi, promowanie kształcenia na odległość, rozwijanie i upowszechnianie języków obcych, zwiększenie mobilności studentów w sferze Państw Członkowskich, jak też samych dydaktyków¹⁸. Traktat z Maastricht reguluje również edukację zawo-

¹⁴ A. Włoch, *Spoleczny wymiar edukacji europejskiej*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie, t. 18, nr 1/2011, s. 226.

¹⁵ E. Dynia, *Integracja Europejska*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2006, s. 49.

¹⁶ Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 202, 7 czerwca 2016, art. 165, s. 120, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC> [dostęp: 28.06.2016]

¹⁷ E. Dynia, *Integracja...*, *op. cit.*, s. 49–50.

¹⁸ B. Ślusarz, *Istota zmian w systemie edukacji w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] E. Raczyńska-Patalasowa (red.), *Zarządzanie i finansowanie w systemie edukacji w Polsce a integracja z Unią Europejską*, WSP, Zielona Góra 1999, s. 79–80.

dową, pozostawiając kompetencje tak samo w rękach Państw Członkowskich. Jednocześnie stawia cele wspólne dla wszystkich państw. Wśród najważniejszych wymienić można:

- poparcie dla przekwalifikowań celem przystosowania się do zmian zachodzących w przedsiębiorstwach,
- pobudzenie współpracy między ośrodkami edukacyjnymi, a przedsiębiorstwami,
- poprawę poziomu kształcenia zawodowego i dostępu do niego¹⁹.

Traktat z Nicei z 26 lutego 2001 roku, jak również Traktat Lizboński podpisany 13 grudnia 2007 r., nie zmieniły przepisów Unii Europejskiej w sferze kształcenia i edukacji.

Deklaracja Bolońska²⁰ została podpisana 19 czerwca 1999 r. przez 29 ministrów edukacji reprezentujących Państwa Unii, członków EFTA, kraje Europy Środkowej i Wschodniej. W spotkaniu uczestniczyli również przedstawiciele Rady Europy, Komisji Europejskiej, OECD, UNESCO oraz „środowisk akademickich wywodzących się z wielu krajów i tradycji uniwersyteckich”²¹. Deklaracja ta była pierwszym tak poważnym dokumentem stanowiącym o organizacji krajowego szkolnictwa wyższego, miała charakter opiniotwórczy²² oraz stała się:

„swoistym symbolem pewnego ruchu intelektualnego odnoszącego się do przyszłości systemu wyższej edukacji”.

Twórcy deklaracji sformułowali 6 głównych celów, które odnosiły się do rozwoju szkolnictwa wyższego w wymiarze ogólnoeuropejskim, a ich realizacja została ujęta w ściśle określonych ramach czasowych. Ich realizacja miała służyć zwiększeniu mobilności obywateli Unii, ich konkurencyjności

¹⁹ Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, *op. cit.*, art. 166, s. 121.

²⁰ The Bologna Declaration of 19 June 1999, http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf [dostęp: 04.02.2016].

²¹ J.K. Szymańska, *Proces Boloński i europeizacja systemu szkolnictwa wyższego na przykładzie Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 17, http://www.procesbolonski.uw.edu.pl/dane/Proces_Bolonski_i_Europeizacja_szkolnictwa_wyzszego_J.K.Szymanska_UW.pdf [dostęp: 04.02.2016].

²² R. Cichocki, J. Cynalewska, *Proces tworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, a działalność wyższych uczelni w Polsce*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2006, s. 8.

na międzynarodowym rynku pracy, jak też podniesieniu poziomu edukacji wyższej w całej Europie²³.

Jak zostało powiedziane, Deklaracja Bolońska sformułowała 6 głównych celów stawianych szkolnictwu wyższemu.

1. Zachęcenie obywateli Unii do mobilności w celu zdobywania zatrudnienia. Nieodłącznym tego elementem jest możliwość potwierdzania swoich kwalifikacji i wykształcenia w kraju innym niż macierzysty. Kwestia uznawalności dyplomów pojawiła się na arenie międzynarodowej już rok wcześniej, kiedy to powołany został zespół ds. opracowania suplementu. Suplement do dyplomu to załącznik wydawany przez uczelnie razem z dyplomem potwierdzającym kwalifikację. Jest on wydawany w języku w którym odbywały się studia, jak też w jednym lub więcej językach obcych. Potwierdza zdobytą wiedzę, kwalifikacje, umiejętności oraz zawiera szczegółowe informacje o toku odbytych studiów²⁴.
- [2.] „Przyjęcie systemu opartego zasadniczo na dwóch głównych cyklach kształcenia: studiach I stopnia (licencjackich/inżynierskich) i studiach II stopnia (magisterskich). Dostęp do studiów II stopnia będzie wymagać pomyślnego ukończenia studiów I stopnia, trwających co najmniej trzy lata. Tytuł zawodowy/stopień przyznany po studiach I stopnia będzie również uznawany na europejskim rynku pracy jako odpowiedni poziom kwalifikacji. Studia II stopnia powinny prowadzić do tytułu zawodowego magistra i/lub stopnia naukowego doktora – jak w wielu krajach europejskich”²⁵.
3. „Ustanowienie systemu punktów zaliczeniowych, takiego jak ECTS [...]”²⁶. Punkty ECTS odzwierciedlają nakład pracy studenta jaki potrzebny jest do przyswojenia wiedzy, przygotowania się do zajęć, zdania egzaminu w danym module przedmiotowym. Roczna pula przypadająca na jednego studenta to 60 punktów, przyjmując, że 1 punkt przypada na 25–30 godzin pracy studenta. System ECTS stosowany jest w porównaniach międzynarodowych, międzyuczelnianych, a nawet międzywydziałowych. Służy wymianie studentów między uczelniami, z przejrzystym kwalifikowaniem ich osiągnięć i nakładu pracy²⁷.

²³ J.K. Szymańska, *Proces Boloński...*, op. cit., s. 17.

²⁴ *Ibidem*, s. 38–40.

²⁵ Por. Bologna Declaration of 19 June 1999, http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/MDC/BOLOGNA_DECLARATION1.pdf [dostęp: 04.02.2016]; *Deklaracja Bolońska. Szkolnictwo wyższe w Europie*, s. 2, ekspertbolonscy.org.pl/sites/ekspertbolonscy.org.pl/files/1999_PL_Bologna_Declaration.pdf [dostęp: 09.03.2016].

²⁶ Bologna Declaration..., s. 3.

²⁷ System punktowy ECTS, <http://www.erasmus.org.pl/strefa-studenta/ects> [dostęp: 04.02.2016]

4. „Promowanie mobilności poprzez likwidowanie przeszkód utrudniających faktyczną swobodę przemieszczania się [...]”²⁸. Bardzo ważnym aspektem w zdobywaniu i promowaniu wiedzy na arenie międzynarodowej jest możliwość łatwego i bezproblemowego poruszania się na terenie całej Europy. Mobilność pionowa jak i pozioma jest tak samo ważna. Wymiana studentów oraz kadry w ramach uczelni stwarza możliwości zdobywania nowych doświadczeń, poznawania nowych kultur²⁹. Obecnie Unia Europejska, aby zachęcić do większej mobilności zarówno studentów, jak i pedagogów przygotowuje wiele programów i stypendiów finansowanych częściowo lub w całości z funduszy Komisji Europejskiej³⁰.
5. „Promowanie współpracy europejskiej w zakresie zapewniania jakości, w celu opracowania porównywalnych kryteriów i metodologii”³¹. Autorzy stawiają za cel

„rozwoj współpracy i harmonizację niektórych procedur, wypracowanie wspólnych punktów odniesienia, wymianę doświadczeń oraz zwiększenie zaufania między partnerami”³².

Państwa deklarujące swój udział w procesie Bolońskim powinny dążyć do jak najwyższego poziomu oferowanej edukacji wyższej. Jakość ta powinna być poddawana zarówno kontrolom wewnętrznym, jak i zewnętrznym przez oceny agencji międzynarodowych oraz akredytacyjnych³³.

6. Ostatni sformułowany cel odnosi się do współpracy w wymiarze europejskim co do wspólnych programów kształcenia oraz współpracy między instytucjami naukowymi. Stawia się tutaj również na edukację europejską, która ma być obecna w krajowych programach nauczania. Jest to bardzo ważny postulat, którego celem jest promowanie wiedzy o Unii Europejskiej, integracja standardów międzynarodowych z programami krajowymi. W zakresie szkolnictwa wyższego przekłada się to na promowanie kierunków studiów, jak np. europeistyka, tj. *stricte* związanych z działalnością Unii Europejskiej. Ma to promować i upowszechniać zainteresowanie ową tematyką, będącą startem do integracji międzynarodowej³⁴.

²⁸ Bologna Declaration, *op. cit.*, s. 3.

²⁹ H. Dybiec, *Mobilność transgraniczna*, BIP, nr 139/2005.

³⁰ Erasmus+, <http://www.erasmusplus.agh.edu.pl/erasmus-student/stypendia/finansowanie-erasmus/> [dostęp: 12.02.2016].

³¹ Bologna Declaration..., *op. cit.*, s. 4.

³² J. K. Szymańska, *Proces Boloński...*, *op. cit.*, s. 50.

³³ Jakość i przydatność szkolnictwa wyższego, http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/quality-relevance_pl.htm [04.02.2016].

³⁴ A. Włoch, *Spoleczny wymiar...*, *op. cit.*, s. 229–230.

Realizacja wyżej omówionych celów miała służyć zwiększeniu mobilności obywateli Unii, ich konkurencyjności na międzynarodowym rynku pracy, jak też podniesieniu poziomu edukacji wyższej w całej Europie³⁵.

Europa 2020 to strategia wzrostu gospodarczego na lata 2010–2020, zatwierdzona 17 czerwca 2010 r. Jest kontynuacją Strategii Lizbońskiej realizowanej w okresie 2000–2010³⁶. W Strategii Europa 2020³⁷ wytyczono cele związane z:

- 1) redukcją bezrobocia,
- 2) podnoszeniem poziomu zatrudnienia,
- 3) bardziej zrównoważonym wykorzystaniem zasobów naturalnych w dziedzinie pozyskiwania energii,
- 4) walką z biedą i ubóstwem,
- 5) zwiększeniem ilości inwestycji w dziedzinie naukowo-badawczej,
- 6) rozwojem edukacji.

Ostatni cel jest związany z redukcją odsetka osób młodych wcześniej kończących edukację, zwiększeniem liczby osób kończących kształcenie po etapie wyższych studiów, propagowaniem szkoleń zagranicznych i pobytów edukacyjnych w innych krajach oraz osiągnięciem wyniku min. 82% osób, które znajdują prace w ciągu 1–3 lat od skończenia edukacji. Przyjmuje się, że dopuszczalna liczba osób wcześniej kończących kształcenie powinna być poniżej poziomu 10%. Równocześnie kraje członkowskie powinny dążyć do jak największego odsetka osób wykształconych. Wśród osób w wieku 30–34 lat min. 40% powinno mieć dyplom wyższej uczelni, a odsetek osób odbywających praktykę zagraniczną powinien plasować się na poziomie min. 20%³⁸.

Kraje Unii Europejskiej wraz z Komisją Europejską w roku 2014 rozpoczęły działania nad opracowaniem wyników realizacji wymienionych celów. W związku z tym Komisja Europejska 30 września 2015 r. w ogłoszonym sprawozdaniu „w sprawie polityki spójności i przeglądu strategii „Europa 2020”” ogłosiła podtrzymanie priorytetów programu oraz podkreśliła pozy-

³⁵ J.K. Szymańska, *op. cit.*, s. 17.

³⁶ Strategia Lizbońska to plan rozwoju UE zatwierdzony w marcu 2010 r. W największej mierze propagował dążenie do podniesienia poziomu zatrudnienia oraz wzrostu nakładów na działalność naukową. Zob. Strategia Lizbońska, <http://uniaeuropejska.org/strategia-lizbonska/> [05.02.2016].

³⁷ Komisja Europejska, *Komunikat Komisji EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, Bruksela 3.3.2010, http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf [05.02.2016].

³⁸ *Ibidem*; por. Komisja Europejska, *Europa 2020*, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_pl.htm

tywne zmiany, które dokonały się do czasu publikacji sprawozdania. Wskazała konieczność ujednoczenia i zwiększenia dokładności danych regionalnych publikowanych przez odpowiednie instytucje oraz zacieśnienie współpracy między Państwami Członkowskimi w celu współodpowiedzialności za dokonywane zmiany. Zasugerowała również wdrożenie kodeksu postępowania, inspirowanego kodeksem obowiązującym w umowach partnerskich³⁹.

2. FINANSOWANIE EDUKACJI

Omówienie form i zasad finansowania systemu edukacji wymaga wprowadzenia i nakreślenia ogólnych ram pojęcia „oświata”. Oświata według W. Okonia to:

„działalność polegająca na upowszechnianiu wykształcenia ogólnego i zawodowego oraz realizowaniu zadań wychowawczych w celu zapewnienia jednostkom wszechstronnego rozwoju i pomyślnej egzystencji, a społeczeństwu więzi kulturowych łączących jego przeszłość historyczną z teraźniejszością i budową pomyślnej przyszłości. Oświata jest realizowana przez system wychowania w rodzinie, system szkolnictwa, kształcenia równoległego i kształcenia ustawicznego”⁴⁰.

Ogólniej rzecz ujmując, oświata to całokształt procesu kształcenia w państwie, realizowany w ramach polityki państwa i instytucji mu podległych. Oświata to dobro społeczne. Dobitnie o jej znaczeniu mówi H. Kuzińska pisząc, że:

„ranga oświaty jest wyjątkowa (...) dlatego, że jakość nauczania na co dzień oceniają niemalże wszyscy obywatele, a potrzeba finansowania oświaty ze środków publicznych wynika przede wszystkim z konieczności zapewnienia dzieciom i młodzieży jednakowych szans dostępu do edukacji, niezależnie od ich stanu materialnego”⁴¹.

³⁹ Parlament Europejski, *Sprawozdanie w sprawie polityki spójności i przeglądu strategii „Europa 2020”*, (2014/2246(INI)), PE557.275v02-00, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0277+0+DOC+XML+V0//PL> [dostęp: 05.02.2016].

⁴⁰ W. Okoń, *Nowy słownik...*, *op. cit.*, s. 279–280.

⁴¹ H. Kuzińska, *Finansowanie oświaty w Polsce. Realia i konieczne zmiany*, Wydawnictwo WSPiZ, Warszawa 2005, s. 7.

2.1. Rola państwa w finansowaniu oświaty

Polska realizację zadań w kwestii oświaty prowadzi drogą decentralizacji. Oznacza to, że zadania realizowane są z podziałem na pośredni i bezpośredni udział władz centralnych. Udział pośredni oznacza oddanie pewnych kompetencji w zakresie edukacji jednostkom samorządu terytorialnego.

Władze lokalne pokrywają ponad 90% wydatków związanych z realizacją zadań oświatowych. Nie oznacza to jednak, że gminy i powiaty praktycznie same finansują jednostki oświatowe. Cały proces realizuje się dzięki dofinansowaniu ich budżetów przez państwo w ramach subwencji ogólnej na część oświatową⁴². Finansowanie to realizuje się zgodnie z zasadą „adekwatności środków do zadań”. W myśl tej zasady, gminy dostają taką pulę środków do wykorzystania, aby możliwa była realizacja wszystkich ciężących na niej zadań oświatowych. Wraz ze wzrostem ilości powierzanych jej kompetencji, pula środków się zwiększa⁴³. W większości państw Unii Europejskiej model finansowania edukacji jest jednak inny. Władze lokalne realizują jedynie ok. 40% wydatków w dziedzinie zadań oświatowych⁴⁴. Taka, a nie inna polityka naszego Państwa może być tłumaczona słowami, iż

„zbliżenie decydentów i ostatecznych konsumentów oświaty (uczniów i ich rodziców) pozwoli na dostosowanie oferty szkół do potrzeb lokalnych” [oraz] „zaletą zdecentralizowanej oświaty jest możliwość poprawienia alokacji środków budżetowych i wykorzystania zasobów szkolnych”.

Alokacja środków wiązać się może z efektywnością inwestycji, gdyż ostrożniej rozporządzamy swoimi środkami niż cudzymi⁴⁵.

Oczywiście przekazanie pewnych obowiązków władzom lokalnym nie oznacza, że w praktyce to one sprawują realną władzę nad oświatą. Władze centralne przekazują środki w ramach subwencji oraz regulują zasadnicze kwestie oświatowe (wynagrodzenia pedagogów, krajowe standardy programów nauczania), ograniczając w ten sposób władze lokalne. Ograniczenia

⁴² M. Herbst, J. Herczyński, A. Levitas, *Finansowanie oświaty w Polsce – diagnoza, dylematy, możliwości*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009, s. 19.

⁴³ T. Lubińska (red.), *Budżet państwa i samorządów, decentralizacja – oświata studium porównawcze*, Difin, Warszawa 2005, s. 36.

⁴⁴ M. Będzieszak, *Polityka oświatowa państwa w zakresie zadań finansowanych z budżetu państwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia” Nr 45/2012, s. 26.

⁴⁵ J. Herczyński, *Modele decentralizacji oświaty*, [w:] M. Herbst (red.), *Decentralizacja oświaty*, Wydawnictwo ICM, Warszawa 2012, s. 14–15.

te różnie mogą wpływać na jakość realizacji powierzonych gminom zadań. Stale rosnące potrzeby finansowe gmin na oświatę, stawiają jej zwierzchników przed problemem wyznaczenia priorytetów.

Bezpośredni charakter działalności władz centralnych w polityce oświatowej oznacza prowadzenie i finansowanie placówek kształcących w pewnych dokładnie sprecyzowanych dziedzinach. Wiąże się to z oddaniem kompetencji oraz „władzy nad nimi” określonym ministerstwom i właściwym ministrom. Dokładny podział na owe placówki i władze zwierzchnie przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Podział jednostek oświatowych w Polsce według władzy zwierzchniej

Ministerstwo	Jednostka oświatowa
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	<ul style="list-style-type: none"> • Szkoła Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej • Centralna Szkoła Państwowej Straży Pożarnej
Ministerstwo Obrony Narodowej	<ul style="list-style-type: none"> • licea lotnicze ogólnokształcące
Ministerstwo Sprawiedliwości	<ul style="list-style-type: none"> • placówki i szkoły przy zakładach karnych oraz w zakładach poprawczych
Ministerstwo Kultury i Ochrony Dziedzictwa Narodowego	<ul style="list-style-type: none"> • szkoły artystyczne dla uczniów i nauczycieli
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	<ul style="list-style-type: none"> • szkoły rolnicze dla uczniów i nauczycieli
Ministerstwo Środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • szkoły leśne

Źródło: opracowanie na podstawie: M. Będzieszak, *Polityka oświatowa...*, *op. cit.*, s. 21–22.

Bezpośredniość w nakładach na jednostki oświatowe o charakterze ogólnym oznacza dofinansowania programów celowych, wsparcie finansowe dla uczniów i nauczycieli, dofinansowania form wypoczynku, obozów, kolonii⁴⁶. W latach 2005–2015 nakłady bezpośrednie na edukację, z uwzględnieniem subwencji oświatowej, oraz wydatki państwa z wyłączeniem tejże subwencji ze względu na jej ogólny a nie celowy charakter prezentuje tabela 2.

⁴⁶ M. Będzieszak, *Polityka oświatowa...*, *op. cit.*, s. 20–22.

Tabela 2

Wydatki publiczne na oświatę w latach 2005–2015

Rok	Wydatki publiczne na oświatę i wychowanie	Udział wydatków publicznych w PKB	Subwencja ogólne dla JST	Nakłady poza subwencją / Wydatki budżetu państwa
	mld zł	%	mld zł	mld zł
2005	40,2	4,1	26,1	2,5
2006	44,0	4,2	26,8	3,0
2007	45,3	3,9	28,2	3,2
2008	49,2	3,9	30,9	3,1
2009	53,1	3,9	33,4	2,1
2010	56,0	4,0	35,0	2,1
2011	58,3	3,9	37,0	2,2
2012	61,7	3,9	39,2	2,4
2013	62,0	4,0	39,5	2,9
2014	64,5	3,8	39,5	4,1
2015	b/d	b/d	40,4	b/d

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Informacji i Opracowań Statystycznych GUS, *Oświata i wychowanie* (w wybranych latach szkolnych), Warszawa, aktualna publikacja, GUS, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2014/2015*, Informacje i Opracowania Statystyczne, Warszawa 2015.

W latach 2005–2015 widoczny jest systematyczny wzrost wydatków publicznych i subwencji ogólnej dla oświaty przy stosunkowo stabilnym udziale tych wydatków w PKB na poziomie ok. 4,0%. Wydatki budżetu państwa na edukację od roku 2005 do 2015 r. rozkładały się dość równomiernie. Średnio wydatki w tym okresie wynosiły 2,8 mld zł rocznie. W roku 2014 zaobserwowano dynamiczny wzrost wydatków. Budżet państwa przeznaczył na oświatę (wyłączając subwencję oświatową) aż 4,1 mld zł. Tak duże dofinansowanie znajduje swoje wytłumaczenie w dziejących się wówczas zmianach administracyjnych. Był to czas wejścia w życie *Ustawy z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (wprowadzenie ustawy odroczone zostało do roku 2014). Akt ten zastąpiony *Ustawą z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw*, wprowadził obowiązek rozpoczęcia edukacji szkolnej dla dzieci w wieku 6 lat. Zwiększenie wydatków budżetu państwa na oświatę było konsekwencją

podniesienia kosztów działalności szkół, wynagrodzeń dla pedagogów, a także samej edukacji. Państwo przygotowało bowiem wiele udogodnień dla uczniów oraz ich rodziców, wprowadzając m.in. plan darmowych podręczników⁴⁷.

2.2. Udział Unii Europejskiej w finansowaniu oświaty

Polska jest znaczącym beneficjentem wsparcia finansowego UE w perspektywie 2014–2020. Dodatkowo jest jedynym z państw członkowskich, którego pula dostępnych środków została zwiększona w stosunku do poprzedniego okresu programowania. W obecnej perspektywie, na 11 celów tematycznych finansowanych z EFRR, EFS i FS oraz inicjatyw wspólnotowych Polska otrzyma łącznie z UE – 85,6 mld EUR. Wśród wspomnianych 11 celów tematycznych szczególnie trzy są powiązane ze sferą edukacji, tj.

- Cel tematyczny 8 (CT8) – Wspieranie zatrudnienia i mobilności zawodowej pracowników.
- Cel tematyczny 9 (CT9) – Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem.
- Cel tematyczny 10 (CT10) – Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie⁴⁸.

W tej części artykułu autorki skupiły się na bieżącej perspektywie programowania obejmującej okres 2014–2020. W związku z tym w kolejnych punktach bliżej scharakteryzowane zostały główne założenia Strategii Europa 2020 w powiązaniu ze sferą edukacji. W dalszej części omówiono wytyczne dotyczące realizacji i finansowania zadań edukacyjnych za pośrednictwem Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (POWER).

2.2.1. Perspektywa 2014–2020 – założenia ogólne w zakresie edukacji

„*Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*” to długookresowy program rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej na lata 2010–2020. Najważniejszymi

⁴⁷ Nowelizacja ustawy o systemie oświaty: obowiązek szkolny sześciolatków i mniejsze klasy, <http://www.samorzad.lex.pl/czytaj/-/artykul/nowelizacja-ustawy-o-systemie-oswiaty-obowiazek-szkolny-szesciolatkow-i-mniejsze-klasy> [dostęp: 09.03.2016].

⁴⁸ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, *Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020 – Umowa Partnerstwa*, 21 maja 2014 r., http://ec.europa.eu/contracts_grants/pa/partnership-agreement-poland_pl.pdf

wyznaczniki tej strategii są trzy podstawowe i wzajemnie ze sobą powiązane priorytety, tj.:

- Wzrost inteligentny, kojarzony przede wszystkim z rozwojem gospodarki opartej na wiedzy.
- Wzrost zrównoważony to dążenie do efektywnego korzystania z zasobów, i stworzenia gospodarki bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.
- Wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu odnosi się wprost do aktywizacji zawodowej możliwie jak największej liczby osób.

Realizacja tych priorytetów w dużej mierze zależy od jakości kapitału ludzkiego. Z kolei, poziom kompetencji i kwalifikacji obywateli ma decydujący wpływ na jakość tego kapitału. Strategia Rozwoju Kraju⁴⁹ definiuje poprawę jakości kapitału ludzkiego jako sytuację, w której obywatele przez jak najdłuższy okres życia i wykorzystując różne metody – w ramach edukacji formalnej, nieformalnej, pozaformalnej, w tym w miejscu pracy – uzyskują kompetencje i kwalifikacje zgodne z potrzebami społeczno-gospodarczymi⁵⁰.

Wobec zmieniających się wyzwań na rynku pracy, priorytetowym zadaniem państwa staje się (1) podnoszenie jakości usług edukacyjnych oraz (2) wyrównywanie szans edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia i szkolenia⁵¹.

W wymiarze krajowym wiodącymi dokumentami strategicznymi dla wymienionych kierunków interwencji jest Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego, ale również Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki, Perspektywa uczenia się przez całe życie (zob. tabela 3).

⁴⁹ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Warszawa wrzesień 2012, https://www.mr.gov.pl/media/3336/Strategia_Rozwoju_Kraju_2020.pdf

⁵⁰ *Europejska agenda na rzecz uczenia się dorosłych (ang. European Agenda for Adult Learning)* nawołuje do:

„rozwijania nowego podejścia do kształcenia i szkolenia dorosłych, które skupione jest wokół efektów uczenia się oraz odpowiedzialności i autonomii uczącego się”.

Tym samym zawiera wytyczne dla krajów członkowskich w zakresie podnoszenia poziomu i jakości kompetencji oraz kwalifikacji obywateli oraz lepszego ich dostosowania do potrzeb rynku pracy. W Polsce stan kompetencji i kwalifikacji osób oraz priorytety na rzecz poprawy ich poziomu przedstawione są w dokumencie strategicznym *Perspektywa uczenia się przez całe życie*.

⁵¹ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Warszawa wrzesień 2012, s. 105–106, https://www.mr.gov.pl/media/3336/Strategia_Rozwoju_Kraju_2020.pdf

Tabela 3

Edukacja w nowej perspektywie – dokumenty strategiczne

Dokumenty	Cele
Strategia Europa 2020 Zalecenia Rady UE dla Polski (ang. <i>Country Specific Recommendations – CSR</i>) Pakiet rozporządzeń Warunki ex-ante	Dopasowanie edukacji do potrzeb rynku pracy Podniesienie jakości nauczania*
Krajowy Program Reform Strategia Rozwoju Kraju Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego Inne dokumenty, w tym: Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki, Perspektywa uczenia się przez całe życie (PLLL)	Podniesienie jakości i efektywności usług edukacyjnych Zwiększenie inwestycji w obszar uczenia się dorosłych
↓	↓
Umowa Partnerstwa i Kontrakt Terytorialny	
krajowe i regionalne Programy Operacyjne	

* Szerzej zob. *Country Specific Recommendations* w: 1) European Parliament, *Country Specific Recommendations (CSRs) for 2014 and 2015 A comparison and an overview of implementation*, Study, Directorate-General for Internal Policies Economic Governance Support Unit (EGOV), PE 542.659, 01 March 2016, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/542659/IPOL_STU\(2015\)542659_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/542659/IPOL_STU(2015)542659_EN.pdf); 2) European Parliament, *Country Specific Recommendations (CSRs) under the European Semester Cycles 2011, 2012, 2013 and 2014*, Study, Directorate-General for Internal Policies Economic Governance Support Unit (EGOV), PE 528.744, 8 July 2014, s. 71–73, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/528744/IPOL-ECON_ET\(2014\)528744_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/528744/IPOL-ECON_ET(2014)528744_EN.pdf)

Źródło: opracowanie własne na podstawie prezentacji Ministerstwa Edukacji Narodowej, Departament Funduszy Strukturalnych, Środki europejskie na edukację – perspektywa finansowa 2014–2020, Warszawa 31 stycznia 2014 r.

Edukacja stanowi ważny element Umowy Partnerstwa (UP) na lata 2014–2020. W ramach celów głównych zapisanych w dokumencie znajduje się zwiększenie konkurencyjności gospodarki. Natomiast jednym z priorytetowych obszarów wsparcia są lepsze kompetencje kadr gospodarki. Wśród kierunków działań pozwalających na osiągnięcie celu tematycznego 10 (CT10)⁵² pojawiły się:

⁵² Cel tematyczny 10 brzmi: *Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenia zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności uczenia się przez całe życie.*

- Poprawa jakości kształcenia.
- Zwiększenie powiązania systemu edukacji i umiejętności osób z potrzebami rynku pracy.
- Lepszy dostęp do wysokiej jakości i usług edukacyjnych dostarczanych na rzecz grup o specjalnych potrzebach⁵³.

Tabela 4

Powiązanie celów i priorytetów interwencji w ramach CT10

Kierunki działań	Wykonanie
Poprawa jakości kształcenia.	<ul style="list-style-type: none"> • doskonalenie programów kształcenia na wszystkich etapach edukacji, • poprawa warunków kształcenia, w szczególności w szkołach i uczelniach, • poprawa jakości kadry pedagogicznej, akademickiej oraz kadr wspierających i organizujących proces nauczania, • poprawa systemu zarządzania edukacją i szkolnictwem wyższym.
Zwiększenie powiązania systemu edukacji i umiejętności osób z potrzebami rynku pracy.	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój współpracy szkół, placówek oświatowych i szkół wyższych z ich otoczeniem, zwłaszcza z pracodawcami, • doskonalenie modelu kształcenia zawodowego oraz promocja kształcenia zawodowego, • wzrost liczby studentów w dziedzinach i obszarach istotnych dla gospodarki zdefiniowanych na podstawie analiz i ewaluacji, • wdrożenie Krajowego Systemu Kwalifikacji, • o wzrost uczestnictwa osób dorosłych w kształceniu i szkoleniu oraz poprawa jakości kształcenia osób dorosłych.
Lepszy dostęp do wysokiej jakości i usług edukacyjnych dostarczanych na rzecz grup o specjalnych potrzebach.	<ul style="list-style-type: none"> • wzrost udziału uczniów osiągających najwyższe wyniki edukacyjne, • wzrost liczby dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych objętych wsparciem na danym etapie edukacji, • zwiększenie odsetka dzieci (3–4 lat) korzystających z edukacji przedszkolnej.

Źródło: zestawienie powstało na podstawie dokumentu Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, *Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020 – Umowa Partnerstwa*, 21 maja 2014 r., s. 143–144, http://ec.europa.eu/contracts_grants/pa/partnership-agreement-poland_pl.pdf

⁵³ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, *Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020 – Umowa Partnerstwa*, 21 maja 2014 r., s. 12–13 oraz s. 143–144, http://ec.europa.eu/contracts_grants/pa/partnership-agreement-poland_pl.pdf

2.2.2. Programy wsparcia na rzecz edukacji

Polityka edukacyjna realizowana jest w ramach tzw. otwartej metody koordynacji⁵⁴. Oznacza to, że Unia Europejska kontrolę nad krajowymi systemami oświaty pozostawiła w rękach państw członkowskich. Nie oznacza to jednak, że w tej kwestii nie podejmuje żadnych działań. Oprócz wyznaczania wspólnych dla wszystkich państw Unii celów, Wspólnota bezpośrednio pomaga w ich osiągnięciu. Edukacja stanowiła i nadal stanowi ważny wątek w polityce Parlamentu Europejskiego. W przypadku Polski, edukacja i system oświaty zostały objęte szczególnymi zaleceniami Parlamentu Europejskiego. Ważność problemu potwierdza również ujęcie sfery edukacji w odrębnych programach operacyjnych. W latach 2000–2006 był to Sektorowy Program Operacyjny – Rozwój zasobów Ludzkich (SPO – RZL), następnie, w okresie 2007–2013, wsparcia dla sfery edukacji należało głównie poszukiwać w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki – POKL. Aktualnie na poprawę edukacji i systemu oświaty zarezerwowany został Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój – POWER. Ze względu na horyzont czasowy w artykule, bliżej scharakteryzowane zostaną ostatnie dwa z wymienionych powyżej.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki miał na celu uczynienie państw Europy bardziej atrakcyjnymi gospodarczo oraz propagowanie podnoszenia kwalifikacji i wiedzy w celu szybszego zatrudnienia.

„Program Operacyjny Kapitał Ludzki ma na celu umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich, poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenia obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie dla budowy struktur administracyjnych państwa”⁵⁵.

Realizacja głównych celów programu miała opierać się na realizacji celów pośrednich. W sferze edukacji cele te oznaczały podniesienie poziomu wiedzy całego społeczeństwa oraz podniesienie jakości realizowanych zadań oświatowych. Szczegółowo zajęto się systemem zarządzania w edukacji, podniesieniem jego efektywności, podjęto próbę dostosowania programów nauczania do wymagań stawianych na rynku pracy. Zwrócono uwagę na znaczenie

⁵⁴ Otwarta metoda koordynacji (ang. *Open Method of Coordination – OMC*) jest międzyrządową metodą zarządzania w Unii Europejskiej, opierającą się na dobrowolnej współpracy państw członkowskich. Stosowana jest ona w dziedzinach, w których z różnych powodów trudno stosować akty bezwzględnie wiążące (dyrektywy, rozporządzenia).

⁵⁵ Fundusze dla edukacji, <http://www.efs.men.gov.pl/index.php/fundusze-dla-edukacji/609-fundusze-unijne-dla-oswiaty> [dostęp: 07.02.2016].

wykształcenia technicznego, zdecydowano się wspierać współpracę między jednostkami oświatowymi, a przedsiębiorstwami. Nie zapomniano również o pedagogach i kadrze uniwersyteckiej. Wsparto ich rozwój intelektualny, podnoszenie kwalifikacji i kompetencji.

Zasady wprowadzenia tego projektu w naszym kraju zakładały dofinansowanie z Unii Europejskiej wynoszące 85% całkowitego kosztu projektu. Europejski Fundusz Społeczny przeznaczył zatem 9,7 mld Euro, przy wkładzie państwa wynoszącym 1,7 mld Euro. Całkowita kwota przeznaczona na wprowadzenie Programu wyniosła 11,4 mld Euro. Dodatkowo Polska na realizację konkretnych priorytetów otrzymała z EFS wsparcie finansowe wynoszące 2,3 mld Euro. Priorytety te odnosiły się do podniesienia jakości polskiej oświaty oraz wsparcia jej w najuboższych regionach naszego kraju⁵⁶.

Kontynuacją wymienionego programu na lata 2014–2020 jest „Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój” (POWER). Powołany do życia 17 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską ma wspomóc edukację, promocję zatrudnienia wśród osób młodych, szkolnictwo wyższe oraz promować większą troskę o zdrowie publiczne i efektywne zarządzanie⁵⁷.

Wszystkie planowane działania w kierunku wprowadzanych reform zostały podzielone na osie priorytetowe. Osie te to główne obszary działalności programu, zawierające wyszczególnione cele i działania, które trzeba wykonać. Osobno dla każdej osi przeznaczone są środki finansowe, zależnie od rozmiaru wprowadzanych zmian i trudności z nimi się wiążących. W zakresie promocji edukacji i szkolnictwa wyższego realizowane są projekty osi II i III.

Cele priorytetowe osi II, odnoszące się do edukacji, zakładają w największej mierze pomoc osobom z wykształceniem zawodowym, zapewnienie większej dostępności do edukacji osobom starszym oraz zmiany w systemie nauczania ogólnego „w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”. Działania podjęte mają się skupiać na ciągłym podwyższaniu jakości kształcenia, przez dokształcanie kadry pedagogicznej, możliwość uczestniczenia w kursach, szkoleniach. W zakresie edukacji zawodowej pożądane zmiany to większa kompatybilność między treścią nauczania a potrzebami rynku pracy. Potrzeba również wprowadzenia systemu większej uznawalności kwalifikacji zdobytych poza drogą formalnej edukacji, a będących ważnym atutem osób poszukujących pracę. Pomoc osobom, które skończyły już edukację formalną, ma polegać na otworzeniu przed

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Szczegółowy opis osi priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1960/SZOOPO_WER_14_20.pdf [dostęp: 12.02.2016].

nimi oferty przekwalifikowań zawodowych, kursów doszkalających, które by im pomogły w znalezieniu pracy w dziedzinach niezgodnych z ich obecnymi kwalifikacjami.

Cele III osi priorytetowej odnoszą się do systemu szkolnictwa wyższego. Zakładają one podniesienie kwalifikacji kadry uniwersyteckiej w celu podwyższenia jakości kształcenia na uczelniach wyższych, co w szczególności ma się odnosić do studiów doktoranckich. Program zakłada propagowanie współpracy międzynarodowej między ośrodkami naukowymi, celem uczestnictwa w międzynarodowych programach szkoleniowych. Działania te mają zmierzać do zwiększenia konkurencyjności na rynku pracy osób młodych. Zmiany mają także obejmować system zarządzania uczelniami wyższymi. Postuluje się, aby bardziej z informatyzować proces kształcenia, wprowadzać innowacyjne sposoby nauczania, celem zachęcenia studentów do zdobywania wiedzy również indywidualnie⁵⁸.

Polska na realizację POWER otrzyma z Europejskiego Funduszu Społecznego dofinansowanie wynoszące ponad 4,4 mld Euro. Dodatkowo będzie miała do dyspozycji 252,4 mln Euro z budżetu „Inicjatywy na rzecz zatrudnienia osób młodych”⁵⁹.

3. SYSTEM EDUKACJI W POLSCE – UJĘCIE ILOŚCIOWE

Badanie poziomu edukacji w Polsce zostało przeprowadzone za pomocą wybranych 17 zmiennych diagnostycznych⁶⁰. Przeprowadzona analiza porównawcza pozwoliła na określenie pozycji Polski w sferze szkoleń, nauczania oraz ogólnego stanu wykształcenia obywateli w zestawieniu z pozostałymi krajami członkowskimi UE (por. tabela 5). Dla zmiennych wytypowanych do

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, http://www.efs.2007-2013.gov.pl/2014_2020/Strony/Program_Wiedza_Edukacja_Rozwoj_2014_20_przeslany_do_KE.aspx [dostęp: 12.02.2016].

⁶⁰ Por. M. Mościbrodzka, *Wykorzystanie metod wielowymiarowej analizy porównawczej w badaniu rozwoju edukacji w krajach Unii Europejskiej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica” 1 (298), 2014, s. 27–28; M. Targaszewska, *Ocena stanu i jakości polskiego szkolnictwa wyższego z wykorzystaniem metod WAP*, http://www.ekonometria.ue.wroc.pl/edukacja/publikacje/Ocena_stanu_i_jakosci_polskiego_szkolnictwa_wyzszego.pdf; A. Szejnberg, *Doskonalenie usług edukacyjnych. Podstawy pomiaru jakości kształcenia*, Uniwersytet Opolski, Opole 2008; J. Fazlagić, *Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski*, „E-mentor” nr 2 (59), Warszawa 2015, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/59/id/1164>

analizy został wskazany kierunek ich wpływu na badane zjawisko (S – stymulanta, D – destymulanta)⁶¹. Spośród wybranych zmiennych, 14 to stymulanty, a 3 to destymulanty⁶². Stymulanta to zmienna, która im wyższe wartości przyjmuje, tym lepiej z punktu widzenia rozwoju badanego zjawiska. Wzrost lub spadek jej wartości przekłada się analogicznie na wzrost lub spadek ogólnej charakterystyki zjawiska. Destymulanta to zmienna o oddziaływaniu odwrotnym niż stymulanta. Wzrost jej wartości powoduje spadek ogólnej charakterystyki zjawiska.

Źródłem danych statystycznych, dzięki którym możliwe było przeprowadzenie analizy porównawczej, były bazy internetowe: Europejskiego Urzędu Statystycznego – Eurostat, Banku Światowego, Eurydice oraz Głównego Urzędu Statystycznego. Punktem wyjścia dla podejmowanej analizy było przyporządkowanie zmiennych do wyodrębnionych grup tematycznych, łącznie w niniejszej pracy jest ich sześć, tj. finansowanie (X1, X2), udział w systemie edukacji (X3, X6, X11, X14, X15), poziom wykształcenia – wykształcenie wyższe (X5, X12, X 16), grupa osób zagrożonych (X4, X8), edukacja obowiązkowa (X7, X9, X10, X13), dostęp do Internetu (X17).

W prowadzonej analizie autorki skupiły się na wskazaniu osiągnięć i słabości Polski. Zdecydowanie najlepiej sytuacja Polski przedstawia się w odniesieniu do osób w wieku 18–24 lata nie kontynuujących nauki. Ponieważ rozpatrywana zmienna diagnostyczna jest destymulantą, pożądane są jak najniższe wartości wskaźnika. Polska jest tym krajem, w którym „ucieczka” z systemu edukacji nie jest zjawiskiem zbyt powszechnym. Zajmujemy czołową trzecią pozycję w rankingu. Natomiast, fakt nie kontynuowania nauki dotyczy jedynie 5,4% młodzieży w wieku 18–24 lata. Równie dobre miejsca w rankingu zajmujemy pod względem długości obowiązkowej edukacji (5 pozycja w rankingu) oraz liczby uczniów przypadającej na jednego nauczyciela w szkole podstawowej (6 pozycja w rankingu). Przy czym ostatnia z wymienionych to również destymulanta, zatem im mniej uczniów przypada na jednego nauczyciela tym lepiej.

Patrząc na rozpatrywane zmienne według wyodrębnionych grup zdecydowanie najmocniejszą stroną polskiego systemu edukacji jest szkolnictwo wyższe. Znalazły się tutaj trzy zmienne zawierające dane o obywatelach z wyższym wykształceniem. Analizie poddano odsetek osób w wieku 20–24 lata oraz 30–34 lata mających wykształcenie wyższe oraz absolwentów kierunków

⁶¹ M. Połoński, *Analiza Wielokryterialna – wstęp do zagadnienia*, http://mieczyslaw_polonski.users.sggw.pl/Analiza%20wielokryter%20wstep1.pdf [dostęp: 24.04.2016].

⁶² Destymulanty znalazły się w tabeli nr 5, na pozycjach 1, 3 oraz 12.

ścisłych na 1000 obywateli w wieku 20–29 lat. Po pierwsze poziom wszystkich ze wspomnianych zmiennych przekroczył wartość średniej unijnej. Zdecydowanie na tle całej UE Polskę wyróżnia bardzo wysoki odsetek osób w wieku 20–24 lata legitymujących się wykształceniem wyższym (7 pozycja w rankingu). Blisko 9 na 10 osób, w tej grupie wieku, ukończyło studia wyższe.

Zdecydowaną bolączką Polski jest łącznie kategoria, określona w artykule jako – udział w systemie edukacji. Jest tutaj wyodrębnionych 5 zmiennych i aż cztery z nich uplasowały Polskę poza pierwszą dwudziestką (X3, X6, X11, X15) – por. tabela 5. Najgorzej sytuacja Polski wygląda pod względem obecności studentów zagranicznych na polskich uczelniach wyższych (27 pozycja w rankingu – 1,5%). W tej grupie aż dwie zmienne odnoszą się do udziału osób dorosłych w kształceniu ustawicznym. Wyraźnie widać, na tle pozostałych krajów członkowskich, że obywatele Polski wyjątkowo rzadko korzystają z różnych form dokształcania i/lub doskonalenia.

Warto jeszcze zwrócić uwagę, że jedynie dla sześciu zmiennych uzyskane wartości wskaźników były lepsze (wyższe dla stymulant, niższe dla destymulant) aniżeli średnia unijna (X1, X5, X12, X16, X4, X7, X8). Bardzo zbliżone wartości do poziomu średniego unijnego zanotowała Polska w przypadku liczby języków obcych, jakie znają uczniowie w szkole podstawowej oraz udziału osób zatrudnionych w sektorze edukacji w ogólnej liczbie pracujących.

Konkludując przeprowadzoną analizę, w przypadku żadnej z rozpatrywanych zmiennych Polska nie uplasowała się na chlubnej pierwszej pozycji. Jednakże, ominęło nas również, niechlubne, ostatnie, miejsce w rankingu. Niemniej jednak 27 pozycja w rankingu dla udziału studentów obcokrajowców to na pewno nie powód do zadowolenia.

Tabela 5

Wybrane zmienne diagnostyczne opisujące system edukacji
w krajach członkowskich UE

Zmienna	Lider		Polska		Stosunek/ Udział (%)
	Wartość	Państwo	Wartość	Pozycja	
1. Osoby w wieku 18–24 lata niekontynuujące nauki – X4 (destymulanta)	2,7	Chorwacja	5,4	3	200
2. Długość obowiązkowej edukacji – X13	13,0	Holandia	12,0	5	92

Tabela 5. cd.

Zmienna	Lider		Polska		Stosunek/ Udział (%)
	Wartość	Państwo	Wartość	Pozycja	
3. Liczba uczniów przypadająca na jednego nauczyciela w szkole podstawowej – X7 (destymulanta)	9,2	Luksemburg	11,0	6	120
4. Osoby w wieku 20–24 lata z wykształceniem średnim lub wyższym – X5	96,3	Chorwacja	90,4	7	94
5. Wydatki rządowe i samorządowe na edukację – X1	15,7	Litwa	12,5	10	80
6. Absolwenci studiów wyższych na kierunkach ścisłych na 1000 osób w wieku 20–29 lat – X16	24,7	Irlandia	19,1	10	77
7. Znajomość ilości języków obcych na 1 ucznia w szkole podstawowej – X9	2,5	Luksemburg	1,8	11	72
8. Współczynnik solaryzacji brutto w szkole podstawowej – X14	120,46	Szwecja	101,31	14	84
9. Osoby w wieku 30–34 lata mające wyższe wykształcenie – X12	53,3	Litwa	42,1	14	79
10. Udział osób zatrudnionych w sektorze edukacji w ogólnej liczbie pracujących – X10	11,16	Szwecja	7,88	15	71
11. Wydatki rządowe i samorządowe na badania i rozwój – X2	1,97	Niemcy	1,02	16	52
12. Osoby w wieku 15–24 lata niepracujące oraz nieuczące się – X8 (destymulanta)	5,5	Holandia	12	17	218

Zmienna	Lider		Polska		Stosunek/ Udział (%)
	Wartość	Państwo	Wartość	Pozycja	
13. Gospodarstwa domowe mające dostęp do Internetu – X17	96	Holandia	75	17	78
14. Osoby w wieku 25–64 lata uczestniczące w kształceniu ustawicznym – X6	31,9	Dania	4	22	13
15. Udział dzieci 4-letnich w edukacji wczesnoszkolnej – X3	100	Malta/ Francja	84,3	23	84
16. Osoby w wieku 15–29 lat uczestniczące w nieformalnej edukacji – X15	30,1	Szwecja	2,6	24	9
17. Studenci obcokrajowcy – X11	40,6	Luksemburg	1,5	27	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat.

PODSUMOWANIE

Edukacja jest ważnym i złożonym czynnikiem społeczno-gospodarczym. Różnice między państwami w narodowym potencjale kapitału ludzkiego stanowią o różnym poziomie gospodarek tych państw. Niższe nakłady na edukację i oświatę przekładają się, niestety, na słabszy wzrost gospodarczy kraju. Wynika to z niskiego poziomu formalnej edukacji, która jest kluczową składową kapitału ludzkiego⁶³. M. Kletke-Milejska pisze:

„Od poziomu edukacji zależy jakość przyszłych kadr pracowniczych, a kategoria ta to jeden z podstawowych czynników dobrej pracy i jej wysokiej efektywności. (...) Ucząc racjonalnych metod pracy, oświata przyczynia się do zmniejszenia wypadkowości na stanowiskach pracy, powoduje racjonalniejsze gospodarowanie surowcami i zasobami energii, co ma następstwa ekonomiczne”⁶⁴.

⁶³ J. Grodzicki, *Edukacja czynnikiem rozwoju gospodarczego*, op. cit., s. 50.

⁶⁴ M. Kletke-Milejska, *Zreformowany system edukacji i jego wpływ na kształcenie i wychowanie dzieci w publicznych szkołach podstawowych: studium politologiczne*, Uniwersytet Śląski. Wydział Nauk Społecznych, Katowice 2007, s. 12–13.

Edukacja w Polsce staje aktualnie przed fundamentalnym problemem dostosowania swej struktury i oferty do wyzwań wynikających z globalizującego się świata, niekorzystnych trendów gospodarczych oraz pogłębiających się problemów demograficznych. Analiza i ocena polskiego systemu edukacji to trudny i złożony problem wymagający wieloaspektowego podejścia. Z prezentowanych badań wynika, że w Polsce niektóre elementy systemu edukacji funkcjonują niezłe, ale niestety większość wskaźników charakteryzujących jej poziom pokazuje ogromny dystans dzielący nasz kraj od unijnego systemu szkolnictwa.

Klasyczne systemy i formy edukacji nie nadążają za realiami społeczno-gospodarczymi. Młodzież ma często wątpliwości, czy obecne treści programów nauczania będą miały w najbliższej przyszłości istotne dla niej znaczenie, bowiem szkoły przygotowują do sprawnego funkcjonowania, ale w społeczeństwie, które odchodzi. Poprawa jakości kształcenia i tym samym dostosowania do wymagań współczesnego rynku pracy wymaga zmian w systemie szkolnictwa, wprowadzania innowacyjnych metod nauczania, podnoszenia kwalifikacji nauczycieli i wykładowców akademickich, współpracy szkolnictwa z biznesem.

Konieczne staje się urzeczywistnienie prawidłowo wytyczonych (w dokumentach strategicznych UE i Polski) celów edukacji, która w coraz bardziej złożonym świecie jest jednym z głównych czynników przesądzających o trwałym rozwoju społeczno-gospodarczym. Pozytywne zmiany uzależnione są w dużym stopniu od poczucia odpowiedzialności obecnych oraz przyszłych polityków, osób sprawujących funkcje kierownicze w administracji państwowej, samorządów terytorialnych, przedsiębiorców, stowarzyszeń i instytucji niepublicznych.

Przeprowadzone w pracy rozważania, ukazujące m.in. słabe i mocne strony polskiego systemu edukacji, powinny być pewnym wskazaniem dla decydentów o sposobie jego finansowania i reformowania.

Zaprezentowane badania i sformułowane wnioski stanowią przyczynek do dalszych analiz i prac w tym zakresie, wzbogacając wiedzę o systemie edukacji w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Becker G.S., *Human Capital, A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, The University of Chicago Press, Chicago 1993.
- Będzieszak M., *Polityka oświatowa państwa w zakresie zadań finansowanych z budżetu państwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia”, Nr 45/2012.

- Cichocki R., Cynalewska J., *Proces tworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, a działalność wyższych uczelni w Polsce*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2006.
- Domański S.R., *Kapitał ludzki i wzrost gospodarczy*, PWN, Warszawa 1993.
- Dybiec H., *Mobilność transgraniczna*, BIP, nr 139/2005.
- Dynia E., *Integracja Europejska*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2006.
- Fazlagic J., *Specyfika fińskiego systemu edukacji na tle Polski*, „E-mentor” nr 2 (59), Warszawa 2015, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/59/id/1164>
- Golinowska S., *Polityka społeczna – koncepcje – instytucje – koszty*, Poltext, Warszawa 2000.
- Grodzicki J., *Edukacja czynnikiem rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Grodzicki J., *Rola kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarki globalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003.
- Herbst M., Herczyński J., Levitas A., *Finansowanie oświaty w Polsce – diagnoza, dylematy, możliwości*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009.
- Herczyński J., *Modele decentralizacji oświaty*, [w:] M. Herbst (red.), *Decentralizacja oświaty*, Wydawnictwo ICM, Warszawa 2012.
- Kletke-Milejska M., *Zreformowany system edukacji i jego wpływ na kształcenie i wychowanie dzieci w publicznych szkołach podstawowych: studium politologiczne*, Uniwersytet Śląski. Wydział Nauk Społecznych, Katowice 2007.
- Komisja Europejska, *Kompetencje Kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Eurydice, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2005, http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=502
- Kuzińska H., *Finansowanie oświaty w Polsce. Realia i konieczne zmiany*, Wydawnictwo WSPiZ, Warszawa 2005.
- Kwieciński Z., *Zmiana, rozwój i postępowanie w świadomości podmiotów edukacji. Wstęp do badań*, „Kwartalnik Pedagogiczny” nr 4, Warszawa 1990.
- Lubińska T. (red.), *Budżet państwa i samorządów, decentralizacja – oświata studium porównawcze*, Difin, Warszawa 2005.
- Łukasiewicz G., *Kapitał ludzki organizacji. Pomiar i sprawozdawczość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Mościbrodzka M., *Wykorzystanie metod wielowymiarowej analizy porównawczej w badaniu rozwoju edukacji w krajach Unii Europejskiej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, 1 (298), 2014.

- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.
- Smoczyńska A. (red.), *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2005.
- Szarfenberg R., *Kwestia edukacyjna*, [w:] A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Księżopolski (red.), *Polityka Społeczna. Materiały do studiowania*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1998.
- Szejnberg A., *Doskonalenie usług edukacyjnych. Podstawy pomiaru jakości kształcenia*, Uniwersytet Opolski, Opole 2008.
- Ślusarz B., *Istota zmian w systemie edukacji w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] E. Raczyńska-Patalasowa (red.), *Zarządzanie i finansowanie w systemie edukacji w Polsce a integracja z Unią Europejską*, WSP, Zielona Góra 1999.
- Włoch A., *Społeczny wymiar edukacji europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie”, t. 18, nr 1/2011.

Netografia

- Daniluk D., *Proces uczenia się*, www.nauka.kn.org.pl [dostęp: 03.02.2016].
- Deklaracja Bolońska. Szkolnictwo wyższe w Europie*, s. 2, ekspertbolonscy.org.pl/sites/ekspertbolonscy.org.pl/files/1999_PL_Bologna_Declaration.pdf [dostęp: 09.03.2016].
- Erasmus+, <http://www.erasmusplus.agh.edu.pl/erasmus-student/stypendia/finansowanie-erasmus/> [dostęp: 12.02.2016].
- Europa 2020 – cele, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_pl.htm [dostęp: 05.02.2016].
- Fundusze dla edukacji, <http://www.efs.men.gov.pl/index.php/fundusze-dla-edukacji/609-fundusze-unijne-dla-oswiaty> [dostęp: 07.02.2016].
- Jakość i przydatność szkolnictwa wyższego, http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/quality-relevance_pl.htm [dostęp: 04.02.2016].
- Migdalska W., *Funkcje współczesnej szkoły*, Internetowy Serwis Oświatowy AWANS.NET, Suwałki 2004, <http://www.awans.net/strony/dydaktyka/migdalska/migdalska2.html#funkcje> [dostęp: 11.02.2016].
- Nowelizacja ustawy o systemie oświaty: obowiązek szkolny sześciolatków i mniejsze klasy, <http://www.samorzad.lex.pl/czytaj/-/artykul/novelizacja-ustawy-o-systemie-oswiaty-obowiazek-szkolny-szesciolatkow-i-mniejsze-klasy> [dostęp: 09.03.2016].

- Połośński M., *Analiza Wielokryterialna – wstęp do zagadnienia*, http://mieczyslaw_polonski.users.sggw.pl/Analiza%20wielokryter%20wstep1.pdf [dostęp: 24.04.2016]
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki, http://www.efs.2007-2013.gov.pl/2014_2020/Strony/Program_Wiedza_Edukacja_Rozwoj_2014_20_przeslany_do_KE.aspx [dostęp: 12.02.2016].
- Ramy strategiczne w dziedzinie kształcenia i szkolenia do 2020 r., http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/index_pl.htm [dostęp: 04.02.2016].
- Sprawozdanie w sprawie polityki spójności i przeglądu strategii „Europa 2020”, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0277+0+DOC+XML+V0//PL> [dostęp: 05.02.2016].
- Stępnia K., *Szkoła jako instytucja i jej funkcje*, <http://www.profesor.pl/publikacja,24731,Artykuly,SKOLA-JAKO-INSTYTUCJA-I-JEJ-FUNKCJE> [dostęp: 11.02.2016].
- Strategia Europa 2020, <http://uniaeuropejska.org/strategia-europa-2020/> [dostęp: 05.02.2016].
- Strategia Lizbońska, <http://uniaeuropejska.org/strategia-lizbonska/> [dostęp: 05.02.2016].
- System punktowy ECTS, <http://www.erasmus.org.pl/strefa-studenta/ects> [dostęp: 04.02.2016]
- Szczegółowy opis osi priorytetowych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1960/SZOOOP_PO_WER_14_20.pdf [dostęp: 12.02.2016].
- Szymańska J.K., *Proces Boloński i europeizacja systemu szkolnictwa wyższego na przykładzie Uniwersytetu Warszawskiego*, http://www.procesbolonski.uw.edu.pl/dane/Proces_Bolonski_i_Europeizacja_szkolnictwa_wyzszego_J.K.Szymanska_UW.pdf [dostęp: 04.02.2016].
- Traktat o Unii Europejskiej, art. 126, s. 30, http://oide.sejm.gov.pl/oide/images/files/dokumenty/traktaty/Traktat_z_Maastricht_PL_1.pdf [dostęp: 28.06.2016].
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., Art. 15., (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425). [file:///C:/Users/moj%20komputer/Downloads/D19910425Lj%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/moj%20komputer/Downloads/D19910425Lj%20(2).pdf) [dostęp: 28.06.2016].
- Targaszewska M., *Ocena stanu i jakości polskiego szkolnictwa wyższego z wykorzystaniem metod WAP*, http://www.ekonometria.ue.wroc.pl/edukacja/publikacje/Ocena_stanu_i_jakosci_polskiego_szkolnictwa_wyzszego.pdf

SYSTEM EDUKACJI W POLSCE – WYBRANE PROBLEMY

Streszczenie

Edukacja jest jednym z najważniejszych czynników wzrostu gospodarczego. Rozwój edukacji jest ważnym postulatem polityki państwa oraz Unii Europejskiej. Odkąd zdano sobie sprawę z kluczowości tego zjawiska, poczyniono wiele działań na rzecz poprawy jakości kształcenia oraz wzrostu innowacyjności. Polityka Unii, skoncentrowana na wyrównaniu szans między wszystkimi państwami Wspólnoty, tworzy warunki sprzyjające rozwojowi edukacji, delegując do państw odpowiednie środki zarówno finansowe, jak i intelektualne. Głównym celem artykułu jest omówienie roli i znaczenia systemu edukacji we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem aktualnej sytuacji w Polsce. Niniejszy artykuł ma charakter faktograficzny, zawiera przegląd aktualnych dokumentów krajowych i europejskich traktujących o systemie edukacji. Niemniej jednak, jedna z części poświęcona jest prezentacji i analizie danych statystycznych. Wykorzystane dane ilościowe pozwoliły na ukazanie sytuacji polskiego systemu edukacji na tle pozostałych państw członkowskich. Przeprowadzone w pracy rozważania, ukazujące m.in. słabe i mocne strony polskiego systemu edukacji, powinny być pewnym wskazaniem dla decydentów o sposobie jego finansowania i reformowania. Zaprezentowane badania i sformułowane wnioski stanowią przyczynek do dalszych analiz i prac w tym zakresie, wzbogacając wiedzę o systemie edukacji w Polsce.

EDUCATIONAL SYSTEM IN POLAND: SELECTED ISSUES

Summary

Education is one of the most important factors in economic growth. The development of education is a significant element of a state and the European Union policy. A lot has been done for the improvement of education quality and the increase in innovation since people realised how important education is. The EU policy, focused on the equalisation of opportunities between all the Community states, creates conditions conducive to the development of education, delegating adequate financial and intellectual resources. The article mainly aims to discuss the role and significance of the system of education in the contemporary world, especially taking into consideration the

current situation in Poland. The article is factual in character and it contains a review of current domestic and European documents concerning the system of education. Apart from that one part is devoted to a presentation and an analysis of statistical data. The statistics used let the author present the situation in the Polish system of education against the background of other member states. The analysis conducted showing strengths and weaknesses of the Polish system of education should provide decision-makers with guidelines on financing and reforming education. The research and conclusions presented constitute a contribution to further analysis and work in the field, enriching the knowledge of the system of education in Poland.

СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ В ПОЛЬШЕ – ИЗБРАННЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Резюме

Образование является одним из наиболее важных факторов экономического роста. Развитие образования является важным фактором государственной политики и политики Европейского Союза. С тех пор, как была осознана значимость этого постулата, было предпринято множество усилий для улучшения качества образования и роста инновационности. Политика Евросоюза, направленная на обеспечение равных возможностей между всеми государствами-членами Евросообщества, создает благоприятные условия для развития образования, оказывая в этом контексте государствам финансовую и интеллектуальную поддержку. Главной целью статьи является рассмотрение роли и значения системы образования в современном мире, с особенным учётом роли и значения актуальной ситуации в Польше. Данная статья имеет описательный и фактографический характер, в ней представлен обзор актуальных отечественных и европейских документов, связанных с системой образования. Тем не менее, одна из частей посвящена презентации и анализу статистических данных. Используемые количественные данные позволили рассмотреть и оценить состояние польской системы образования в сравнении с другими государствами-членами. Проведенный в рамках данной статьи анализ, позволяющий выявить, в частности, слабые и сильные стороны польской системы образования, должен служить своего рода в качестве инструкции для лиц, определяющих способ и формы его финансирования и реформирования. Данное исследование и сформулированные выводы представляют собой вклад в дальнейшие разработки и решения проблематики в этой области, расширяя сведения о системе образования в Польше.